

ГРАМАТИКА

Ю. О. Божко (Харків)

УДК 811.161.2'367.625.43

**ОСОБЛИВОСТІ ДІЄПРИКМЕТНИКА
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ**

Об'єктом нашого дослідження є дієприкметник. Існують різні погляди на частиномовний статус дієприкметника. Одні мовознавці, уважаючи, що він означає ознаку предмета за дією, зближують його з прикметником, інші ж, стверджуючи, що дієприкметник виражає дію як ознаку предмета, уважають його однією з форм дієслова. Деякі дослідники виокремлюють дієприкметник у самостійну частину мови. „Об'єктивно ж фактом у мові є існування дієприкметника як самостійного лексико-граматичного класу...”, – стверджує Г. Гнатюк [Гнатюк 1982: 228]. О. Пешковський розглядає дієприкметник як змішану частину мови, а В. Виноградов – як проміжну між дієсловом і прикметником гібридну дієслівно-прикметникову форму. І. Вихованець, А. Грищенко, І. Кучеренко, Ю. Шевельов уважають, що в дієприкметникові переважають прикметникові ознаки, і тому його слід кваліфікувати як віддієслівний прикметник. На думку В. Горпинича, дієприкметником є „...вербойдна не дієвідмінювана форма, що означає дію як ознаку предмета, виражену морфологічними категоріями дієслова і прикметника” [Горпинич 2004: 213]. Є інші визначення. „Дієприкметник, – стверджує М. Плющ, – це відмінювана дієслівна форма, що передає дію або стан як динамічну ознаку предмета, виявлену в категоріях виду й стану. Як і інші форми дієслова, дієприкметник має значення виду, часу (теперішнього й минулого), стану (активного й пасивного), може керувати формою залежного іменника й означатися словами, що виражають ступінь вияву ознаки та різні обставини...” [СУЛМ 2005: 290]. М. Марчук подає таке визначення: „дієприкметник – це неособова дієслівна форма, яка поєднує в собі ознаки дієслова й прикметника. Дієприкметник виражає ознаку предмета за виконуваною ним дією або тією дією, яка на нього спрямована...” [СУМ 2005: 230]. Термін *дієприкметник* рекомендовано до використання як нормативний в „Українському правописі” 1933 р. Відтоді цей термін почали вживати в науковій літературі, а також у шкільних і вишівських підручниках.

Мета дослідження – з'ясувати особливості дієприкметника в сучасній українській мові.

Отже, дієприкметник розглядають як граматичну форму, що має ознаки двох частин мови – дієслова й прикметника. Але назва такої форми залежить від того, як співвіднесені між собою ознаки зазначених частин мови. Припустимо, що ознаки прикметника й дієслова можна вимірювати і що ці ознаки перебувають у первісному вигляді, характерному для цих частин мови. Якщо ознаки дієслова й прикметника

в граматичній формі представлені однаковою мірою, таку форму слід називати *дієслово-прикметником* і визнавати її окремою частиною мови. Але реально такий випадок навряд чи можливий. Можливі два варіанти співвідношення ознак дієслова й прикметника в такій формі. Варіант I: якщо у граматичній формі домінують ознаки прикметника, така форма є прикметником з ознаками дієслова. Назвемо її *прикметником дієслівним* або *дієслівним прикметником* чи *дієприкметником*. Варіант II: у граматичній формі наявні ознаки прикметника, але домінують дієслівні. Таку форму назвемо *дієсловом прикметниковим* (*прикметниковим дієсловом*), а не *дієприкметником*. В українській мові склалася ситуація, коли граматична форма за назвою повинна належати одній частині мови (прикметникові), а дослідники відносять її до іншої частини мови (до дієслова).

Простежимо, як формується дієприкметник як частина мови. Мовознавці стверджують, що дієприкметники утворюються від дієслів. Виникає запитання: „Що змушує дієслово змінювати власну граматичну форму на форму дієприкметника?” У зв'язку з цим Б. Антоненко-Давидович виділяє речення з так званими описовими конструкціями, складовою частиною яких є дієслово, і їх за необхідності можна замінити на дієприкметники [Антоненко-Давидович 1991: 135 – 144].

Речення, побудоване з дієприкметником, набуває більшої стрункості, ніж коли воно створено з описовою конструкцією, напр.: 1. *Обережно ставить [Мавра] на припічок світло, яке блимає.* → *Обережно ставить [Мавра] на припічок блимаюче світло* (М. Стельмах). 2. *Камінь, який кинув дурень у криницю, і тисяча мудреців не дістане.* → *Камінь, кинутий дурнем у криницю, і тисяча мудреців не дістане.* Конструкції *яке блимає, який кинув*, що називають описовими, замінені дієприкметниками *блимаюче, кинутий* відповідно. Насправді ж дієприкметник не замінює описову конструкцію, він сформований на її базі. При цьому сполучний засіб вилучено, а граматичну форму дієслова перетворено на форму дієприкметника. Але чому саме в такому напрямку змінюється форма дієслова? Річ у тім, що дієслово в цій ситуації фактично виконує функцію означення (*світло* (яке?), *яке блимає*; *камінь* (який?), *який кинув дурень*). Та функцію означення виконує прикметник, а не дієслово. Тому дієслово, „приспосовуючись” до нової граматичної функції, трансформує свою граматичну форму у форму прикметника. Відбувається ад'ективація дієслова, яка здійснюється за допомогою специфічного словотворчого суфікса (-уч-; -ач-; -л-; -н-; -ен-; -т-) і прикметникового закінчення (*світло, яке блимає* → *блимаюче світло*; *камінь, який кинув дурень* → *камінь, кинутий дурнем*). У результаті утворено стійку граматичну форму – дієприкметник, який набув граматичних ознак прикметника й ознак виду, стану, перехідності/неперехідності, іноді ще й валентності (дієприкметниковий зворот). Дієприкметник *блимаюче* є активним

дієприкметником недоконаного виду, а дієприкметник *кинутий* – пасивним дієприкметником доконаного виду.

Морфологічна будова дієприкметника починається дієслівним префіксом (за його наявності) або дієслівним коренем, а закінчується прикметниковим закінченням. При цьому дієприкметник набуває граматичного значення прикметника (відповідає на його питання). Граматичне значення дієприкметника тісно пов'язане з його семантикою, тому не можна стверджувати, що дієприкметник означає дію. Слід говорити, що дієприкметник означає ознаку предмета, зумовлену дією. „Щоб адекватно визначити граматичну сутність дієприкметника, – зазначає І. Вихованець, – потрібно виділити його семантичні, морфологічні, синтаксичні ознаки й зіставити їх із відповідними ознаками дієслова та прикметника” [Вихованець 1988: 128].

Зіставимо ознаки дієприкметника з ознаками прикметника і дієслова в аспекті морфології.

Прикметник. Має характерну для нього граматичну форму зі своїм граматичним значенням. Початкова форма може відповідати на питання: *який?, яка?, яке?, які?, чий?, чия?, чиє?, чий?*. Прикметники поділяються на дві групи – тверду й м'яку. Прикметник узгоджується з іменником в роді, числі й відмінку, напр.:

Наз. в.	(що?)	<i>небо</i>	(яке?)	<i>голубе</i>
Род. в.	(чого?)	<i>неба</i>	(якого?)	<i>голубого</i>
Дав. в.	(чому?)	<i>небу</i>	(якому?)	<i>голубому</i>
Зн. в.	(що?)	<i>небо</i>	(яке?)	<i>голубе</i>
Ор. в.	(чим?)	<i>небом</i>	(яким?)	<i>голубим</i>
Прийменниковий. в.	у (чому?)	<i>небі</i>	(якому?)	<i>голубому</i>

Місцевий відмінок ми перейменували на прийменниковий, оскільки він, по-перше, завжди вживається з прийменником; по-друге, непрямий відмінок не може означати місце, у якому відбувається дія. Місце дії може позначати просторовий прийменник у складі адвербіалізованої прийменниково-відмінкової конструкції.

Дієслово. Дієслово має власну граматичну форму зі своїм граматичним значенням, відповідає на питання *що робити?, що зробити?* (інфінітив). Дієслова можуть означати: дію активного суб'єкта (дієслова активного стану), дію пасивного суб'єкта (дієслова пасивного стану); дію предмета, яка переходить на інший предмет (перехідні дієслова), і дію, яка не переходить на інший предмет (неперехідні дієслова); незавершену дію (дієслова недоконаного виду) і завершену дію (дієслова доконаного виду); реальну дію, тобто дію, яка відбувалася, відбувається чи буде відбуватися (дієслова дійсного способу), дію, можливу за певної умови або бажану (дієслова умовного способу), наказ, прохання, побажання, пораду, заклик до виконання дії (дієслова наказового способу). Дієслова можуть виражати ознаки часу дії: минулого (дієслова минулого часу), теперішнього (дієслова теперішнього часу), майбутнього (дієслова майбутнього часу).

Дієприкметник. Дієприкметник має характерну для нього граматичну форму з граматичним значенням прикметника; початкова форма може відповідати на питання *який?, яка?, яке?, які?*. Дієприкметник, як і прикметник, узгоджується з іменником у роді, числі й відмінку, напр.:

Наз. в.	(що?)	<i>небо</i>	(яке?)	<i>темніюче</i>
Род. в.	(чого?)	<i>неба</i>	(якого?)	<i>темніючого</i>
Дав. в.	(чому?)	<i>небу</i>	(якому?)	<i>темніючому</i>
Зн. в.	(що?)	<i>небо</i>	(яке?)	<i>темніюче</i>
Ор. в.	(чим?)	<i>небом</i>	(яким?)	<i>темніючим</i>
Прийменниково- вий. в.	у (чому?)	<i>небі</i>	(якому?)	<i>темніючому</i>

Дієприкметник має такі закінчення, як і прикметник твердої групи. Дієприкметники бувають недоконаного й доконаного виду. Вид дієприкметника зумовлений видом дієслова, від якого його утворено. Дієприкметники недоконаного виду утворюються від дієслів недоконаного виду минулого й теперішнього часу, напр.: *Гола земля, яку били крила вітру, безнадійно сіріла під олив'яним небом.* → *Гола земля, бита крилами вітру, безнадійно сіріла під олив'яним небом* (М. Коцюбинський). *Бабусі, яка невтомно працює на городі, Юрко допомагає зранку.* → *Бабусі, невтомно працюючий на городі, Юрко допомагає зранку.* Дієприкметники, утворені від одного й того ж дієслова недоконаного виду з ознаками минулого й теперішнього часів, мають однакову граматичну форму, напр.:

небо, яке темніло
небо, яке темніє } → *темніюче небо (У темніючому небі*
яскраво сяяла вечірня зірка (М. Шиян).

Виникає запитання: „Від дієслова якого часу утворився дієприкметник *темніючому* (початкова форма *темніюче*) у поданому реченні?” У таких реченнях існує часова залежність дієслова, трансформована в дієприкметник, від дієслова-присудка. Дієслово, перетворене на дієприкметник, повинно означати дію в тому часі, у якому здійснюється дія, позначена дієсловом-присудком. Дієслово-присудок *сяяла* означає дію, яка відбувалася в минулому часі, відповідно й дієприкметник *темніючому* утворився від дієслова минулого часу (*У небі, яке темніло, яскраво сяяла вечірня зірка*). Дієприкметники недоконаного виду означають ознаку предмета, зумовлену незавершеною дією того самого предмета (*камінь, який лежить* → *лежачий камінь*) або незавершеною перехідною дією іншого предмета (предметів) (*отара, яку чатують вівчарки* → *отара, чатована вівчарками*). Дієприкметники доконаного виду утворюються від дієслів доконаного виду минулого часу, напр.: *Вугілля, яке перегоріло, тліло, та вже не давало того світу.* → *Перегоріле вугілля тліло, та вже не давало того світу* (Панас

Мирний). *Ще спить земля, яку укутали сніги.* → *Ще спить земля, укутана снігами.* Дієприкметники доконаного виду означають ознаку предмета, зумовлену завершеною дією того самого предмета (*вугілля, яке перегоріло* → *перегоріле вугілля*) або завершеною перехідною дією іншого предмета (*дерево, яке спиляв чоловік* → *дерево, спиляне чоловіком*).

Деякі дослідники поділяють дієприкметники на дієприкметники минулого часу й дієприкметники теперішнього часу. Дієслово може виражати ознаки часу дії. А ознаки часу чого може виражати дієприкметник? Дослідники стверджують, що дієприкметник виражає ознаки часу появи ознаки за дією. Час появи ознаки за дією пов'язаний з часом дієслова, від якого утворено дієприкметник. Якщо дієприкметник утворено від дієслова теперішнього часу, його кваліфікують як дієприкметник теперішнього часу. Дієприкметник, утворений від дієслова минулого часу, визначається як дієприкметник минулого часу. При цьому дієприкметники недоконаного виду сприймаються як дієприкметники теперішнього часу, а дієприкметники доконаного виду – як дієприкметники минулого часу. Дійсно, дієприкметники доконаного виду утворюються лише від дієслів доконаного виду минулого часу. Відомо, що від дієслів майбутнього часу дієприкметники не утворюються. Але дієприкметники недоконаного виду утворюються не тільки від дієслів теперішнього часу, а й від дієслів недоконаного виду минулого часу

<p><i>небо темніє</i> ® <i>небо, яке темніє</i></p> <p><i>небо темніло</i> ® <i>небо, яке темніло</i></p>	<p style="font-size: 2em;">}</p> <p style="font-size: 2em;">→</p>	<p><i>темніюче небо</i></p>
---	---	-----------------------------

За граматичною формою дієприкметника не можна визначити, від дієслова якого часу утворено дієприкметник. „Тому неправомірно до дієприкметників застосовувати означення „дієприкметник минулого часу” чи „дієприкметник теперішнього часу” [Ющук 2004: 397]. Утворені від дієслів минулого і теперішнього часу дієприкметники не виражають ознак часу. Отже, немає ні дієприкметників минулого часу, ні дієприкметників теперішнього часу, є, як уже було зазначено, дієприкметники недоконаного виду й дієприкметники доконаного виду, які поділяються на активні й пасивні. Базою для творення активних дієприкметників виступають неперехідні дієслова. Активні дієприкметники недоконаного виду утворюються від неперехідних дієслів недоконаного виду минулого й теперішнього часу. Простежимо за процесом формування дієприкметника *блимаюче світло* від дієслова *світло блимає*. Творення дієприкметника починається з переміщення дієслова *блимає* з позиції предиката в атрибутивний сектор іменника на місце прикметника. Відомо, що дієслово й прикметник стоять в одному ряду, як приіменникові частини мови. Відбувається рух дієслова навколо іменника. Потрапивши на місце прикметника, дієслово перетворює свою

граматичну форму на форму прикметника. У результаті утворюється граматична форма дієприкметника: *світло* (що робить?) *блимає* → *світло* (яке?) *яке блимає* → (*світло* (яке?) *блимаюче*). У самому ж предметі нічого не змінилося. Світло як блимало, так і блимає. При цьому дієслово *блимає* означає незавершену дію предмета (*світло* (що робить?) *блимає*), а дієприкметник *блимаюче* – ознаку предмета, зумовлену незавершеною дією того самого предмета *світло* (яке?) *блимаюче*. Дієприкметник з такою ж граматичною формою утворюється і від дієслова недоконаного виду минулого часу *блимало*: *світло блимало* → *світло, яке блимало* → *блимаюче світло*. Таким чином сформуємо і дієприкметник ***прибуваючі*** *війська*:

війська прибувають ® *війська, які прибувають* $\left. \begin{array}{l} \text{прибуваю-} \\ \text{чі війська} \end{array} \right\}$
війська прибували ® *війська, які прибували*

(*В лісі вже ставало тісно від **прибуваючих** військ* (О. Гончар).

Дієслово-присудок минулого часу *ставало* вказує на те, що дієприкметник *прибуваючих* (початкова форма *прибуваючі*) утворився від дієслова минулого часу *прибували* (*В лісі вже ставало тісно від військ, які прибували*). Активні дієприкметники доконаного виду утворюються від неперехідних дієслів доконаного виду минулого часу, напр.: *багач збіднів* → *багач, який збіднів* → *багач збіднілий* (*Як той багач збіднілий, що підіймає з землі і цілує окраєць хліба, колись кинутий псам* (М. Коцюбинський). Дієприкметник *збіднілий* *багач* означає ознаку предмета, зумовлену завершеною дією того самого предмета. Активний дієприкметник доконаного виду можна утворити й від зворотного дієслова, яке означає дію предмета, на який ця дія поширена, напр.: *дитина вмилася* → *дитина, яка вмилася* → *умита дитина*.

Базою для творення пасивних дієприкметників виступають перехідні дієслова активного стану. Пасивні дієприкметники недоконаного виду утворюються від перехідних дієслів недоконаного виду минулого й теперішнього часу, напр.:

вівчарки чатують отару → *отара, яку чатують вівчарки*
вівчарки чатували отару → *отара, яку чатували вівчарки*

$\left. \begin{array}{l} \text{отара, яку чатують} \\ \text{вівчарками} \end{array} \right\}$ → *отара, чатована вівчарками*

(*Темніє поблизу отара, **чатована** вівчарками, що облягли її з трьох боків*) (О. Гончар).

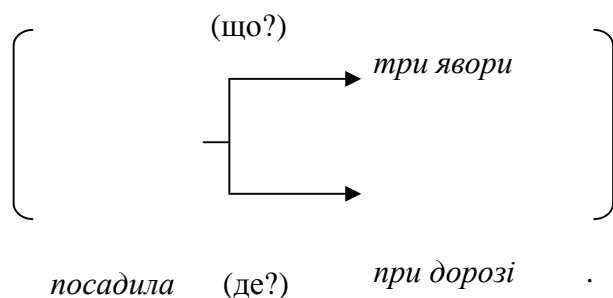
Пасивний дієприкметник недоконаного виду *чатована* означає ознаку предмета, зумовлену незавершеною перехідною дією інших предметів. Пасивні дієприкметники доконаного виду утворюються від перехідних дієслів доконаного виду минулого часу, напр.: *дурень кинув камінь* → *камінь, який кинув дурень* → *камінь, кинутий дурнем*; *хвилі підхопили шлюпку* → *шлюпка, яку підхопили хвилі* → *шлюпка, підхоплена*

хвилями. Пасивні дієприкметники доконаного виду означають ознаку предмета, зумовлену завершеною перехідною дією іншого предмета (предметів). Пасивний дієприкметник доконаного виду можна утворити і від перехідного дієслова доконаного виду минулого часу пасивного стану, напр.: *озеро заросло очеретом* → *озеро, яке заросло очеретом* → *озеро, заросле* (чим?) *очеретом*. У процесі формування пасивного дієприкметника відбувається і формування внутрішнього додатка до нього (*Підхоплена хвилями шлюпка вилетіла в море* (М. Трублаїні) (*підхоплена* (чим?) *хвилями*). У деяких реченнях внутрішній додаток вилучено, напр.: *У замкнуті дивись вікна, Ніде й погуляти!* (Леся Українка) (*замкнуті* (ким?). *Добре зшиті чоботи добре й носяться* (*зшиті* (ким?).

Зіставимо ознаки дієприкметника з ознаками прикметника і дієслова в аспекті синтаксису.

Прикметник. Прикметник функціонує як узгоджене означення (первинна синтаксична функція), напр.: *Рука принцеси Елізи потискає гарячі, тверді, залізні пальці* (В. Винниченко). Прикметник може виступити іменною частиною складеного присудка, напр.: *Вулиця була порожня, пустельна, в туманній темряві* (О. Копиленко).

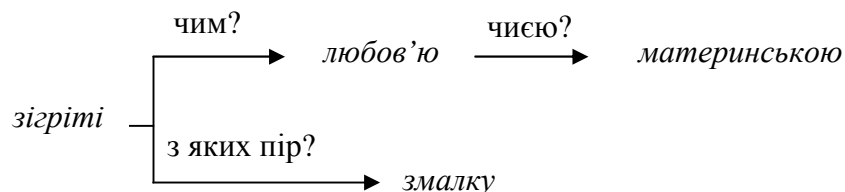
Дієслово. Дієслово виконує функцію присудка, напр.: *Внизу під нами чорніє море* (Ю. Яновський). Дієслово-присудок може мати при собі валентне оточення у вигляді додатків і обставин, з якими граматично можуть поєднуватися означення, напр.: *Три явори посадила сестра при дорозі* (Т. Шевченко).

Додаток, обставина, означення кваліфіковані як окремі другорядні члени речення.

Дієприкметник. Дієприкметник функціонує як узгоджене означення, напр.: *Всюди почорнілий сніг береться водою* (Панас Мирний). Дієприкметник може бути іменною частиною складеного присудка, напр.: *Піч і припічок були чисто помазані, навіть підведені червоною глиною* (І. Нечуй-Левицький). Дієприкметник разом із залежними від нього словами утворює дієприкметниковий зворот (*Ми, змалку зігріті материнською любов'ю, несемо тепло її через усе життя*). А що являють собою залежні від дієприкметника слова? Щоб

відповіді на це запитання, необхідно залежні від дієприкметника слова представити як його валентне оточення:

Валентне оточення дієприкметника не відрізняється від валентного оточення дієслова-присудка. Такі ж другорядні члени речення: додаток, обставина з означенням чи без нього. Другорядні члени речення, що відносяться до дієприкметника, є внутрішніми другорядними членами дієприкметникового звороту, який функціонує як єдиний член речення – означення.

Зіставимо ознаки дієприкметника з ознаками прикметника й дієслова в аспекті семантики.

Прикметник. Прикметники означають постійну ознаку предметів. Такою ознакою може бути колір предмета: *жовто-блакитний прапор, зелений луг*; смак: *кисле яблуко, гіркий перець* (якісні прикметники); відношення до інших предметів: *кришталева чаша, цегляний будинок* (відносні прикметники); належність предмета: *мамина сукня, сестрина хустка* (присвійні прикметники).

Дієслово. Дієслово означає дію або стан предмета як процес.

Дієприкметник. Дієприкметник, на думку деяких дослідників, називає не постійну ознаку предмета, а тимчасову, пов'язану з дією. Це твердження певною мірою може стосуватися лише дієприкметників недоконаного виду. Ознака виникає одночасно з дією й існує доти, доки триває сама незавершена дія (*камінь лежить, лежить, лежить, ... → лежачий камінь; вівчарки отару чатують, чатують, чатують, ... → отара, чатована вівчарками*). Припиняється дія – перестає виявлятися й ознака. Після припинення дії перестають існувати й дієслово, і дієприкметник. Річ у тім, що дієприкметники утворюються лише від дієслів дійсного способу, які означають реальну дію. Якщо немає (не було) реальної дії, то немає (не було) ні дієслова дійсного способу, ні дієприкметника. Ознака, позначена дієприкметником недоконаного виду, нами кваліфікована як постійна ознака, що має динамічний характер. Дієприкметники доконаного виду означають ознаку предмета, зумовлену завершеною дією. У цьому випадку ознака виникає після завершення дії, напр.: *збіднілий багач – це багач, який після того як збіднів, став бідною людиною; дерево, після того як його спиляли, перетворилося на спиляне дерево; вугілля, яке перегоріло, реально перетворилося на перегоріле вугілля; побілена стіна – це стіна, яку побілили в минулому часі, після чого вона стала білою; чоботи, у вигляді заготовленого матеріалу,*

перетворилися на *зшиті чоботи після того, як їх зшили* і т. ін. Ознака, що виникла внаслідок дії, стає постійною ознакою предмета.

Деякі дієприкметники можуть переходити в якісні прикметники, у процесі чого семантика дієприкметника буде переосмислена в семантику якісного прикметника. Перетворення дієприкметника на якісний прикметник відбувається шляхом перенесення наголосу з одного складу на інший, у деяких випадках супроводжується ще й незначною зміною морфологічної будови дієприкметника, напр.: *кóлючий інструмент* → *колючий дрiт*, *нездóлана країна* → *нездолáнна країна*. Дієприкметники, як і прикметники, можуть субстантивуватися.

Отже, у результаті проведеного дослідження ми не виявили підстав, спираючись на які, можна було б віднести дієприкметник до дієслова. Якщо дієпридієслівник, який помилково називають дієприслівником, утворившись від дієслова шляхом адвербіалізації, не вийшов за межі власне дієслова, то дієприкметник, утворений від дієслова шляхом ад'єктивізації, вийшов за межі дієслова. Дієпридієслівник означає другорядну дію предмета і може функціонувати як другорядний присудок. Дієприкметник не означає дію, він означає ознаку предмета, зумовлену дією, і може функціонувати як узгоджене означення. Дієприкметником є ад'єктивована форма дієслова з граматичними ознаками прикметника й ознаками виду, стану, перехідності/неперехідності, іноді ще й з ознаками валентності. Проблема визначення частиномовного статусу дієприкметника полягає в тому – визнати його самостійною частиною мови чи приєднати до класу прикметників. Оскільки дієприкметник функціонує в межах морфологічно-синтаксично-семантичного поля прикметника, зараховуємо його (дієприкметник) до прикметника як один із його видів.

Дискусійність статусу дієприкметника зумовлює перспективи подальшого дослідження цієї частини мови.

Література

Антоненко-Давидович 1991 – Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо / Б. Д. Антоненко-Давидович. – К.: Либідь, 1991. – 253 с.; **Вихованець 1988** – Вихованець І. Р. Частина мови в семантико-граматичному аспекті / І. Р. Вихованець. – К.: Наук. думка, 1988. – 256 с.; **Гнатюк 1982** – Гнатюк Г. М. Дієприкметник у сучасній українській мові літературній мові / Г. М. Гнатюк. – К.: Наук. думка, 1982. – 248 с.; **Горпинич 2004** – Горпинич В. О. Морфологія української мови / В. О. Горпинич. – К.: Академія, 2004. – 335 с.; **СУЛМ 2005** – Сучасна українська літературна мова / за ред. М. Я. Плющ. – К.: Вища шк., 2005. – 430 с.; **СУМ 2005** – Сучасна українська мова / за ред. О. Д. Пономарева. – К.: Либідь, 2005. – 488 с.; **Ющук 2004** – Ющук І. П. Українська мова / І. П. Ющук. – К.: Либідь, 2004. – 640 с.

Божко Ю. О. Особливості дієприкметника в сучасній українській мові

У статті досліджено особливості дієприкметника. Підкреслено, що дієприкметник тісно пов'язаний з двома частинами мови – дієсловом і прикметником. Дієприкметник має зв'язок з дієсловом як граматична форма, утворена від дієслова, а з прикметником – як граматична форма, що виникла у процесі переході дієслова в прикметник. Одні дослідники вважають, що дієприкметник не вийшов за межі дієслова, тому розглядають його (дієприкметник) як форму дієслова, яка означає дію як ознаку предмета. Інші мовознавці стверджують, що дієприкметник вийшов за межі дієслова і перетворився на віддієслівний прикметник, який означає ознаку предмета, зумовлену дією. Дехто кваліфікує дієприкметник як проміжну між дієсловом і прикметником гібридну дієслівно-прикметникову форму. Дієприкметники вживають переважно в книжній писемній мові. Речення з дієприкметником набуває більшої стрункості, ніж речення з описовим зворотом. У статті подана дещо інша класифікація дієприкметників, ніж та, що представлена у підручниках. У процесі дослідження спростовано ствердження про наявність у дієприкметників дієслівних ознак часу, визнано хибним розподіл дієприкметників на дієприкметники минулого часу й дієприкметники теперішнього часу. Дієприкметник кваліфіковано як різновид прикметника.

Ключові слова: ад'єктивована форма дієслова, активний дієприкметник, дієприкметник, дієприкметник доконаного виду, дієприкметник недоконаного виду, пасивний дієприкметник, узгоджене означення.

Божко Ю. А. Особенности причастия в современном украинском языке

В статье исследованы особенности причастия. Подчеркнуто, что причастие связано с двумя частями речи – глаголом и именем прилагательным. Причастие связано с глаголом как грамматическая форма, которая образовалась от глагола, а с именем прилагательным, – как грамматическая форма, что возникла при переходе глагола в прилагательное. Одни исследователи полагают, что причастие не вышло за пределы глагола, и рассматривают его (причастие) как форму глагола, которая обозначает действие как признак предмета. Другие утверждают, что причастие вышло за пределы глагола и превратилось в имя прилагательное, которое обозначает признак предмета, связанный с действием. Некоторые языковеды рассматривают причастие как промежуточную между глаголом и прилагательным гибридную глагольно-прилагательную форму. Причастия употребляются преимущественно в книжной речи. Языковеды (писатели, поэты) в предложениях простые обороты (описательные конструкции) часто заменяют причастиями. В статье приводится несколько иная

классификация причастий, чем та, что представлена в учебниках. В процессе исследования опровергнуто утверждение о наличии у причастий глагольных признаков времени. Признано ошибочным деление причастий на причастия прошедшего времени и причастия настоящего времени. Причастие квалифицировано как разновидность имени прилагательного.

Ключевые слова: адъективная форма глагола, действительное причастие, причастие, причастие совершенного вида, причастие несовершенного вида, страдательное причастие, согласованное определение.

Bozhko Y. O. Peculiarities of the participle in the modern Ukrainian language

The article investigates the peculiarities of the participle. It is emphasized that the participle is connected to two parts of speech – the verb and the adjective.

The participle is connected to the verb as the grammatical form derived from the verb, to the adjective – as the grammatical form that appeared when the verb transformed into the adjective. Some scientists treat the participle as the verb form denoting the action as the property of the object. Others state that the participle transformed into the adjective denoting the quality of the object connected to the action. Sometimes the participle is treated as a hybrid verbal-adjectival form. Participles are mainly used in bookish style. Linguists (writers, poets) often use participles instead of simple descriptive constructions. The article presents the different classification from the one given in textbooks. While investigating it was denied that the participle possessed verbal qualities of time. It has been recognized faulty the division of participle into past and present time participles. The participle is qualified as the kind of the adjective.

Key words: adjectival form of the verb, active participle, participle, perfect participle, non- perfect participle, passive participle, non-detached attribute.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – к. ф. н., доц. Должикова Т. І.